

zeitgeist

Volum apărut cu sprijinul
Institutului de Investigare a Crimelor Comunismului
și Memoria Exilului Românesc

RICHARD CROSSMAN (ed.)

zeul
care a dat greș

Cuvânt înainte de
DAVID C. ENGERMAN

Traducere din engleză de
CORNELIA MACSINIUC

 HUMANITAS
BUCUREȘTI

Colecția „Zeitgeist“ este coordonată de
VLADIMIR TISMĂNEANU

Redactor: Anca Lăcătuș
Coperta: Ioana Nedelcu
Tehnoredactor: Manuela Măxineanu
Corector: Elena Dornescu
DTP: Iuliana Constantinescu, Dan Dulgheru

Tipărit la Proeditură și Tipografie

Richard H. Crossman (ed.)

The God That Failed

Copyright © 1949 by Richard Crossman

Foreword copyright © 2001 David C. Engerman

This Romanian edition is a complete translation of the U.S. edition, specially authorized by the original publisher, Columbia University Press.

All rights reserved.

© HUMANITAS, 2012, pentru prezenta versiune românească

Descrierea CIP a Bibliotecii Naționale a României

Zeul care a dat greș / ed.: Richard Crossman; pref.: David C. Engerman;

trad.: Cornelia Macsiniuc. – București: Humanitas, 2012

Bibliogr.

ISBN 978-973-50-3478-8

I. Crossman, Richard (ed.)

II. Engerman, David (pref.)

III. Macsiniuc, Cornelia (trad.)

329.15

EDITURA HUMANITAS

Piața Presei Libere 1, 013701 București, România

tel. 021/408 83 50, fax 021/408 83 51

www.humanitas.ro

Comenzi online: www.libhumanitas.ro

Comenzi prin e-mail: vanzari@libhumanitas.ro

Comenzi telefonice: 021 311 23 30 / 0372 189 509

Cuprins

<i>Cuvânt înainte la ediția din 2001</i>	
de David C. Engerman	7
<i>Bibliografie în limba engleză.</i>	37
<i>Explicații asupra unor termeni și nume proprii din text</i>	41
ZEUL CARE A DAT GREȘ	
<i>Introducere</i> de Richard Crossman	47
PARTEA I	
Inițiatii	59
Arthur Koestler	61
Ignazio Silone	125
Richard Wright	164
PARTEA a II-a	
Simpatizanții	215
André Gide (<i>Cuvânt înainte de Enid Starkie</i>)	217
André Gide	227
Louis Fischer	248
Stephen Spender	284

PARTEA I

Inițiații

Arthur Koestler

NOTĂ BIOGRAFICĂ: Arthur Koestler s-a născut la 5 septembrie 1905, în Budapesta, din tată maghiar și mamă austriacă din Viena, oraș în care și-a făcut studiile. După doi ani de peregrinări prin Orientul Apropiat, a devenit corespondent pe această zonă pentru lanțul de ziare liberale Ullstein din Berlin. A aderat la Partidul Comunist în 31 decembrie 1931 și l-a părăsit în primăvara lui 1938, după ce a fost închis de autoritățile regimului Franco, în timpul Războiului Civil din Spania, episod pe care îl descrie în *Spanish Testament*.

A fost întemnițat din nou de autoritățile franceze în 1939, după care a fugit în Anglia, alăturându-se armatei britanice, în 1940.

OPERA sa include *Darkness at Noon* (*Întuneric la amiază*), *Scum of the Earth*, *Arrival and Departure*, *Thieves in the Night*, *The Yogi and the Commissar* și *Insight and Outlook*.

Credința nu se dobândește prin rațiune. Nu te îndrăgostești de o femeie și nu intri într-o biserică pentru că ai fost convins prin puterea logicii. Rațiunea poate susține un act de credință – dar numai odată ce actul a fost înfăptuit și asumat. Persuasiunea poate juca un rol important în convertirea unei persoane, dar acesta este doar rolul de a desăvârși conștientizarea unui proces împlinit în acele sfere ale ființei unde persuasiunea nu poate avea acces. Credința nu este dobândită; ea crește ca un copac. Coroana sa urcă spre cer, iar rădăcinile coboară înspre trecut și se hrănesc din seva întunecată a gliei ancestrale.

Din punct de vedere psihologic, nu este mare diferență între o credință revoluționară și una conservatoare. Orice credință este intransigentă, radicală, puristă; de aceea adevăratul conservator este întotdeauna un revoluționar fanatic aflat în conflict cu o societate de farisei, a căror inerție denaturează credința. Și invers: utopia revoluționară, care pare să reprezinte o ruptură definitivă cu trecutul, este întotdeauna modelată pe imaginea Paradisului pierdut, a unei legendare Epoci de Aur. Societatea comunistă lipsită de clase, așa cum o concepeau Marx și Engels, avea să fie, la capătul spiralei dialectice, o renaștere a societății comuniste primitive originare. Astfel, orice credință adevărată presupune revolta față de mediul social și proiecția în viitor a unui ideal construit pe baza trecutului îndepărtat. Toate utopiile se adapă la izvoarele mitologiei: proiectele de inginerie socială nu sunt decât ediții revăzute ale unui text din trecut.

Atașamentul față de ideea de utopie pură și revolta față de o societate coruptă sunt așadar cei doi poli care generează tensiunea caracteristică oricărei credințe militante. A întreba care din cei doi poli – atracția față de ideal sau repulsia față de mediul social – face să circule curentul înseamnă a ridica vechea problemă a oului și găinii. Pentru psihiatru, atât năzuința spre utopie cât și revolta împotriva statu-quoului sunt simptome ale neadaptării sociale. Pentru reformatorul social, ambele sunt simptome ale unei sănătoase atitudini raționale. Psihiatrul tinde să uite că adaptarea cu ușurință la o societate strâmb alcătuită deformează individul. La rândul său, reformatorul social va uita că ura, chiar îndreptată împotriva unui obiect detestabil în sine, nu poate da naștere carității și dreptății pe care trebuie clădită o societate utopică.

Astfel, fiecare din cele două atitudini, cea a sociologului și cea a psihologului, reflectă o jumătate de adevăr. Este adevărat că în mărturiile majorității revoluționarilor și reformatorilor întâlnim un conflict nevrotic cu familia sau societatea. Dar acest lucru nu dovedește, ca să-l parafrăzăm pe Marx, decât faptul că o societate muribundă își creează proprii gropari morbizi.

Este adevărat, de asemenea, că în fața unei nedreptăți strigătoare la cer singura atitudine onorabilă este să te revolți și să amâni introspecția pentru vremuri mai bune. Dar, dacă cercețăm istoria și comparăm idealurile înalte în numele cărora au fost declanșate revoluțiile cu sfârșitul jalnic de care au avut parte, putem vedea cum o societate coruptă își pângărește mereu propriile vlăstare revoluționare.

Punând cap la cap cele două jumătăți de adevăr, cel sociologic și cel psihologic, putem conchide că, dacă, pe de o parte, hipersensibilitatea la nedreptatea socială și transformarea năzuinței către utopie într-o obsesie reprezintă simptome de inadaptabilitate nevrotică, pe de altă parte, societatea poate atinge o asemenea stare de decădere încât rebelul nevrotic să fie mai plăcut Cerului decât conducătorii rezonabili care ordonă să fie înecați porcii sub ochii oamenilor înfometați. Aceasta era, de fapt, starea civilizației noastre când, în decembrie 1931, la vârsta de 26 de ani, am aderat la Partidul Comunist German.

*

M-am convertit la comunism pentru că se împlinise vremea și trăiam însetat de credință într-o societate care se dezintegrează. Dar ziua în care am primit carnetul de partid a fost doar punctul culminant al unei evoluții pornite cu mult înainte de a fi citit despre porcii înecați sau de a fi auzit numele lui Marx sau al lui Lenin. Începuturile se regăsesc în copilărie; deși fiecare dintre noi, tovarășii din „deceniul trandafiriu“, aveam rădăcini cu diverse ramificații, eram în fond produsul aceleiași generații și al aceluiași climat cultural. Această unitate ce stătea la baza diversității mă face să sper că povestea mea merită împărtășită.

M-am născut în 1905, în Budapesta; am locuit cu familia acolo până în 1919, când ne-am mutat la Viena. Până la Primul Război Mondial eram destul de înstăriți – o familie tipică pentru pătura medie a clasei de mijloc: tatăl meu era reprezentantul maghiar al unor fabricanți de textile germani și britanici cu tradiție. În septembrie 1914, acest fel de viață a luat brusc sfârșit,

ca atâtea altele, iar tatăl meu nu s-a mai refăcut financiar nici-odată. S-a apucat de o serie de afaceri ce păreau din ce în ce mai improbabile, pe măsură ce își pierdea încrederea în sine, într-o lume schimbată. A deschis o fabrică de săpun radioactiv, a girat pentru diverse invenții ciudate (becuri electrice care nu se ard niciodată, cărămizi cu autoîncălzire pentru pat, și altele de felul acesta), pierzând în cele din urmă ce-i mai rămăsese din avere în inflația austriacă de la începutul anilor '20. Am plecat de acasă la vârsta de douăzeci și unu de ani, și din momentul acela am devenit singurul sprijin financiar al părinților mei.

La vârsta de nouă ani, când idilicul nostru trai burghez s-a destrămat, am devenit conștient brusc de realitățile economice ale vieții. Fiind singurul copil, părinții au continuat să mă răsfețe. Știam însă că trecem printr-o criză și mi se rupea inima de milă pentru tatăl meu, care era un om generos și oarecum copilăros, așa încât mă simțeam cuprins de vinovăție ori de câte ori îmi cumpărau jucării sau cărți. Am continuat să mă simt așa și mai târziu, când fiecare costum nou însemna mai puțini bani trimiși acasă. În același timp, am început să-i detest pe cei bogați, și asta nu pentru că-și puteau permite să cumpere ce voiau (invidia joacă un rol mult mai mic în conflictele sociale decât se crede îndeobște), ci pentru că puteau face asta fără să se simtă vinovați. Proiectam astfel nefericirea personală asupra societății ca întreg.

Era, desigur, un mod ocolit de a dobândi o conștiință socială. Dar tocmai datorită naturii personale a conflictului, credința care s-a născut din el a devenit o parte intimă a ființei mele. Timp de câțiva ani, ea nu s-a cristalizat într-un crez politic, luând mai întâi forma unei atitudini exagerat-sentimentale. Orice apropiere de oameni mai săraci decât mine era insuportabilă; colegul de școală fără mănuși, cu degetele înroșite de degerături, sau fostul comis-voiajor al tatălui meu, nevoit să trăiască din pomeni – toți aceștia îmi sporeau sentimentul de vinovăție. Unui analist nu i-ar fi greu să demonstreze că acest complex de vino-

vășie avea rădăcini mai adânci decât criza bugetului familiei noastre; dar dacă ar fi să meargă mai în adâncime, trecând dincolo de învelișul personal al cazului, ar ajunge la forma arhetipală care a dat naștere la milioane de variații pe aceeași temă: „Vai lor, căci ei cântă în sunet de liră și se ung cu uleiuri înmiresmate, dar nu le pasă de suferința poporului lor.“*

Sensibilizat astfel de zbuciumul personal, am fost pregătit pentru șocul de a afla, în anii Recesiunii, că grânele sunt arse, fructele stricate prin metode artificiale, iar porcii înecați, pentru a menține prețurile ridicate și a le permite capitaliștilor îmbuibăți să cânte în sunetul lirei, în timp ce Europa se zguduia sub bocancii scâlțiați ai protestatarilor înfomețați, iar tata își ascundea sub masă manșetele cu margini destrămate. Manșetele uzate și porcii înecați s-au amestecat într-o unică explozie emoțională când focosul arhetipului a fost detonat. Cântam *Internaționala*, dar cuvintele puteau la fel de bine să fie: „Vai de păstorii lui Israel, care s-au păstorit pe ei înșiși! Nu trebuiau ei oare să păstorească turma?“**

Și în alte privințe povestea este mai obișnuită decât pare. O parte însemnată a clasei de mijloc din Europa Centrală era, ca și noi, ruinată de inflația din anii '20. Era începutul declinului în Europa. Această dezintegrare a păturii de mijloc a societății a declanșat procesul de polarizare care continuă și în zilele noastre. Burghezul sărăcit a devenit revoltatul de stânga sau de dreapta; Schickelgrüber și Djugașvili își puteau împărți aproape egal beneficiile migrării sociale. Cei care refuzau să accepte că deveniseră *déclassé*, care nu voiau să renunțe la învelișul gol

---

* Referința biblică este o parafrază a două versete din Amos, 6: 5, 6: „Se arată dibaci în cântece de liră și întocmai ca David se întrec în instrumente muzicale“ și „Beau din cupe vin și din pârga untdelemnului își fac miresme pentru uns și nu le pasă de prăbușirea casei lui Iosif!“ – cf. Biblia sau Sfânta Scriptură, Editura Institutului Biblic și de Misiune al Bisericii Ortodoxe Române, București, 1990, p. 878. (N. trad.)

** Iezechiel 34: 2, Biblia, ed. cit., p. 829. (N. trad.)

al nobilității, s-au alăturat naziștilor și s-au consolat dând vina, pentru soarta lor, pe Versailles și pe evrei. Mulți n-au avut parte nici măcar de această consolare; viața lor a mers înainte fără rost, ca cea a unui roi negru de muște târându-se fără vlagă, iarna, pe ferestrele întunecate ale Europei – membrii unei clase pe care istoria a dat-o la o parte.

Cealaltă jumătate s-a îndreptat spre stânga, adevărind astfel profecția *Manifestului comunist*:

Părți întregi din clasa dominantă sunt aruncate în rândurile proletariatului sau cel puțin condițiile lor de existență sunt amenințate. Și acestea aduc proletariatului numeroase elemente de cultură.*

Eu eram, după cum am descoperit cu încântare, acel „nou element de cultură și progres“. Cât timp am suferit de foame, m-am considerat un vlăstar al burgheziei vremelnice dezrădăcinat. În 1931, când ajunseseam să am în sfârșit un venit mulțumitor, am considerat că era timpul să intru în rândurile proletariatului. Mi-am dat însă seama de ironia acestei succesiuni a lucrurilor doar retrospectiv.

Familia burghezului dispare, firește, odată cu [...] dispariția capitalului [...]. Frazologia burgheză despre familie și educație, despre legătura intimă dintre părinți și copii devine cu atât mai dezgustătoare cu cât, pentru proletari, ca urmare a dezvoltării marii industrii, toate legăturile de *familie* se destramă.**

Așa grăiește *Manifestul comunist*. Fiecare pagină din Marx, iar scrierile lui Engels cu atât mai mult, îmi prilejuia o nouă revelație și o plăcere intelectuală pe care n-o mai resimțisem decât o singură dată, când l-am citit prima oară pe Freud. Rupt din context, pasajul de mai sus sună ridicol, însă ca parte a unui sistem încheștat, în care filozofia socială căpăta o structură cuprinzătoare și inteligibilă, demonstrația relativității istorice a

---

* Karl Marx, Friedrich Engels, *Manifestul Partidului Comunist*, ed. îngrijită de Cristian Preda, Ed. Minerva, București, 1998, p. 24. (N. trad.)

** *Ibidem*, p. 28. (N. trad.)

instituțiilor și idealurilor – privind familia, clasa, patriotismul, morala burgheză, tabuurile sexuale – a avut efectul îmbătător al unei eliberări subite din lanțurile ruginite cu care, înainte de 1914, copilăria burgheză ținuse mintea într-o stare de buimăceală. Azi, când filozofia marxistă a degenerat într-un cult complicat și când practic toate tezele programului marxist au fost deformate și transformate în opusul lor, e greu să reînvii acea stare de fervoare emoțională și extaz intelectual.

Eram copt pentru convertire datorită situației mele personale; mii de alți membri ai intelectualității și ai clasei de mijloc din generația mea erau pregătiți datorită altor împrejurări personale; însă, oricât de diferite ar fi fost acestea, toate aveau un numitor comun: dezintegrarea rapidă, în Europa interbelică, a valorilor morale și a stilului de viață de dinainte de 1914, precum și seducția noii revelații ce venea de la Răsărit.

M-am alăturat Partidului (care până în ziua de azi rămâne *Partidul*, cu majusculă, pentru toți cei care i-am aparținut odată) în 1931, la începutul acelei scurte perioade de optimism, a acelei renașteri spirituale ratate cunoscute mai târziu ca „decenii trandafiriu“. Celebritățile din acei zori înșelători erau Barbusse, Romain Rolland, Gide și Malraux în Franța; Piscator, Becher, Renn, Brecht, Eisler, Săghers în Germania; Auden, Isherwood, Spender în Anglia; Dos Passos, Upton Sinclair, Steinbeck în Statele Unite. (Desigur, nu toți erau membri ai Partidului Comunist.) Atmosfera culturală era saturată de congrese ale scriitorilor progresiști, teatre experimentale, comitete pentru pace și antifasciste, societăți pentru relații culturale cu URSS, filme rusești și reviste de avangardă. Părea, într-adevăr, că lumea occidentală, zdruncinată de război, aflată sub flagelul inflației, recesiunii și șomajului, și lipsită de o credință care să dea sens vieții, urma în sfârșit chemarea:

*Înlătură din minte munții grei de vechi nimicuri;
Voința, cu-ale ei puteri pierdute, tremurânde, s-o recapeți,*

*Și-acestea adunate, dezlănțuie-le-asupra lumii
Până când ele vor clădi, odată, dreptatea omenească.*

W. H. Auden

Noua stea a Betleemului se înălțase la Răsărit și, pentru o sumă modestă, Intourist era gata să-ți ofere o scurtă și pertinentă privire asupra Țării Făgăduinței.

Locuiam pe vremea aceea în Berlin. În ultimii cinci ani, lucrasem pentru lanțul de ziare Ullstein – mai întâi în calitate de corespondent străin în Palestina și Orientul Mijlociu, apoi la Paris. În cele din urmă, în 1931, am intrat în comitetul editorial al Casei din Berlin. Pentru o mai bună înțelegere a ceea ce urmează, sunt necesare câteva cuvinte despre Casa Ullstein, simbol al Republicii de la Weimar.

Ullstein era un fel de supertrust – cea mai mare organizație de felul ei din Europa și probabil din lume. Numai în Berlin publicau patru ziare, printre care venerabilul *Vossische Zeitung*, fondat în secolul al XVIII-lea, și *B. Z. [Berliner Zeitung] am Mittag*, un ziar de seară cu o circulație record și o viteză record în lansarea știrilor. Pe lângă acestea, Ullstein publica mai mult de zece periodice săptămânale și lunare, avea propriul său serviciu de știri, propria sa agenție de voiaj etc. și era una dintre cele mai importante edituri de carte. Firma aparținea fraților Ullstein – erau cinci, la fel ca primii frați Rothschild, și, ca și acestia, erau evrei. Politica lor era una liberală și democrată, iar în probleme culturale progresistă până la avangardism. Erau antimilitariști și antișovini, iar influența lor asupra opiniei publice a contribuit în mare măsură la popularitatea de care s-a bucurat, în rândul progresiștilor germani, politica de apropiere franco-germană din perioada Briand–Stresemann. Firma Ullstein era nu numai o putere politică în Germania, ci și întruchiparea a tot ceea ce era progresist și cosmopolit în Republica de la Weimar. Atmosfera din Casa din Kochstrasse era mai mult aceea dintr-un minister decât dintr-o redacție.